

ка Національної академії наук України. – Вип. 2: Видання друкарень Острога, Дермані, Стрятина, Крилоса, Угорець, Рохманова / Авт.-укл. В. Я. Фрис. – Львів, 1996. – № 39. – С. 29-31; Кириличні стародруки 15-17 ст. у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського: Каталог / Уклад. Н. П. Бондар, Р. Є. Кисельов, при уч. Т. М. Росовецької. – Київ, 2008. – № 447. – С. 107-108; Максименко Ф. П. Кириличні стародруки українських друкарень, що зберігаються у львівських збірках. – Львів, 1975. – № 196. – С. 27; Петров С. О., Бирюк Я. Д., Золотарь Т. П. Славянские книги кирилловской печати XV-XVIII вв.: Описание книг, хранящихся в Государственной публичной библиотеке АН УССР. – Киев, 1958. – № 38. – С. 28; Свенцицкий И. С. Каталог книг церковно-славянской печати. – Жовква, 1908. – № 488(677). – С. 137; Строев П. М. Описание старопечатных книг славянских и российских, хранящихся в библиотеке графа Ф. А. Толстова. – Москва, 1829. – № 38. – С. 84-85; Украинские книги книги кирилловской печати XVI-XVIII вв.: Каталог изданий, хранящихся в ГБЛ. – Вып. 1: 1574 – I пол. XVII в. / Сост. Т. Н. Каменева, А. А. Гусева. – Москва, 1976. – № 9. – С. 13; Ундольский В. М. Очерк славяно-русской библиографии. – Москва, 1871. – № 132. – С. 21.

Література: Возняк М. С. Історія української літератури: У 2-х кн. – 2-ге вид., випр. – Львів, 1992. – Кн. 1. – С. 469-475; Голубев С. Библиографические замечания о некоторых старопечатных книгах // Труды Киевской духовной академии. – 1876. – Т. I. – С. 152; Грушевський М. С. Історія української літератури. – Київ, 1995. – Т. 5. – Кн. 2. – С. 173-180; Його ж. Культурно-національний рух на Україні в XVI-XVII віці // Духовна Україна: Зб. тв. – Київ, 1994. – С. 184, 186, 212, 214; Єфремов С. Історія українського письменства. – Київ, 1995 (перевид.). – С. 122-124; Ісаєвич Я. Д. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми. – Львів, 2002. – С. 131-132; Каганов І. Я. Українська книга кінця XVI-XVII століть: Нариси з історії книги. – Харків, 1959. – С. 50-51, 57-58; Кралюк П. М. Особливості вияву національної свідомості в українській суспільній думці XVI – першої половини XVII ст. – Луцьк, 1996. – С. 45; Марченко М. І. Історія української культури. З найдавніших часів до середини XVII ст. – Київ, 1961. – С. 140-141; Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576-1636). – Київ, 1990. – С. 121-122; Полек В. Т. Історія української літератури X-XVII століть. – Київ, 1994. – С. 77-79; Скабаланович Н. Об “Апокрисисе”. – С.-Петербург, 1873; Скрипнюк О. Апокрисис // Юридична енциклопедія. – Київ, 1998. – Т. 1. –

С. 132; Українська література XIV-XVI ст. – Київ, 1988. – С. 554-555; Українські письменники. Біо-бібліографічний словник: у 5-ти томах. – Київ, 1960. – Т. 1: Давня українська література (XI-XVIII ст. ст.) / Уклад Л. Є. Махновець. – С. 593-595; Яременко П. Український письменник-полеміст Христофор Філалет і його “Апокрисис”. – Львів, 1964; Byliński J. Marcin Broniewski – trybun szlachty wielkopolskiej z czasów Zygmunta III. – Wrocław, 1994.

*Наталія Бондар, Петро Кулаковський,
Олександр Скрипнюк*

Артемій (* ? – † ?)

Російський публіцист та церковний діяч, один із чільних представників релігійної течії “нестяжательства”. Мирське ім'я та походження невідомі.

Довгий час був ченцем у Порфіровій пустині поблизу Кирило-Білозерського монастиря. Саме тут сформувався як ідеолог “нестяжательства”. У 1551 р. на вимогу царя Івана Грозного А. викликали до Москви й призначили ігуменом Троїце-Сергієвого монастиря. Проте наступного, 1552 р., він покидає Троїце-Сергієвий монастир і повертається в Порфірову пустиню. Верхівка Російської православної церкви, яка негативно ставилася до “нестяжателів”, у 1553 р. притягнула А. до суду. У 1554 р. його звинуватили в ересі й заслали до Соловецького монастиря. Звідти йому вдалося втекти, і він разом із деякими іншими російськими еретиками опинився у Великому князівстві Литовському.

Жив у м. Слуцьку, при дворі князя Ю. Ю. Слуцького. У білоруський період свого життя виступав активним захисником православ'я й борцем проти реформаційних впливів. Збереглося 16 послань А., із яких 11 належать до цього періоду. Ймовірно, брав участь у підготовці заблудівських

видань *Івана Федорова*. У післямові львівського “Апостола” 1574 р. анонімно вміщено його оригінальну молитву, у післямові “Євангелія”, надрукованого у Вільні (Вільнюсі) 1575 р. П. Мстиславцем, цитується одне з послань А. (Немировский Е. Иван Федоров в Белоруссии. – Москва, 1979. – С. 65). Твори А. високо оцінив *З. Котистенський* у своєму полемічному творі “*Палінодія*”.

Можливо, що А. підтримував зв'язки з Острозьким культурним осередком. Його ідеї були співзвучні поглядам *Г. Смотрицького*, *В. Суразького*, *І. Вишенського* та інших православних традиціоналістів, пов'язаних з Острогом. У деяких списках творів А. зазначено: “Книга Артемія старца острожского посланіе его к Симону Будному” (Вилинский С. Г. Послания старца Артемия (XVI века). – Одесса, 1906. – С. 289). Якщо це не помилка переписувачів, то є підстави вважати, що А. певний час жив в Острозі й, можливо, був причетний до становлення ОА та підготовки *Острозької Біблії*.

Публікації: Послания старца Артемия. – С.-Петербург, 1878. – Т. 4.

Література: Будовиц И. У. Русская публицистика XVI в. – Москва – Ленинград, 1947. – С. 262-270; Вилинский С. Г. Послания старца Артемия (XVI века). – Одесса, 1906; Зимин А. И. Пресветов и его современники. – Москва, 1958. – С. 153-168; Казакова Н. А. Артемий // Словарь книжников и книжности Древней Руси. – Ленинград, 1988. – Вып. 2. – Ч. 1. – С. 71-73; Клибанов А. И. Реформационные движения в России в XIV – I-й половине XVI в. – Москва, 1960; Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576-1636). – Київ, 1990. – С. 82; Немировский Е. Иван Федоров в Белоруссии. – Москва, 1979. – С. 65.

Петро Кралюк

Афанасій
(* ?, Росія, можливо, м. Москва –
† 7.05.1612, Межигірський монастир)

Церковний діяч, засновник Межигірського монастиря. Відповідно до інформації пом'яника цього монастиря від 1625 р., А. походив “з Москви”, з “рода славна же и велика”.

Ще в дитячому віці опинився в полоні й був вивезений до України. Виховувався при дворі *В.-К. Острозького* “в добром наказаніи книжном”. Можливо, навчався в ОА. Тут само, в Острозі, став ченцем. Його наставником був ієросхимонах *Варсонофій*. У грудні 1599 р. прибув до Києва (Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576-1636). – Київ, 1990. – С. 82). У Літописі Густинського монастиря 1670 року є інформація, що А. перебував на Афоні, а в 1600 р. заснував Межигірський монастир, який став однією з найважливіших православних святинь Київщини (Летописец... монастыря Густынского // Чтения в обществе истории и древностей российских. – 1848. – № 8).

Література: Летописец... монастыря Густынского // Чтения в обществе истории и древностей российских. – 1848. – № 8; Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576-1636). – Київ, 1990. – С. 82.

Петро Кралюк